

TÉTÉNYI RÓMAI SÍROK.

ISMERTETI

ÉRDY JÁNOS.

M. AKAD. R. TAG.

TETENYI RÓMAI SIROK

ÉRDY JÁNOS

A budai vasutvonal készítésekor Tétény alsó végén a munkások régi sírokra akadtak, azokat fölásták és a töltésre hordták. Az így elrombolt egyes sírokban talált ép edényeket, köveket és téglákat, Klein Lipót e vasuti munkálatokat vezető mérnök lakására hordatá. Ezek és a helyszín megtekintésére mentem 1858. évi decz. 11-kén Téténybe Kubinyi Ágoston ő mlgával, hol Klein mérnök, előző szivességgel az eddig gyűjtött régiségeket megmutatá.

Mindent láttunk; de engem ez áttekintés ki nem elégített. A föladat nem az, hogy minél több cserepet, edényt, vagy a sírokban előfordulni szokott más régiségdarabokat gyűjtsünk; az így gyűjtött egyes darabok nem vezetnek kívánt eredményre. Főkérdés az: Miféle alkatú s szerkezetű sírokban voltak az ily edények és régiségdarabok a holtak mellé letéve? Azt látjuk, hogy e kövek, téglák és edények a római uralkodás korszakából valók; de azt nem tudjuk: elégetett, vagy eltemetett holtak mellé voltak-e letéve. Mert a rómaiak eleinte temették, (utóbb, a császárok korában elégették a holt testeiket egész a IV. századig, ezen innen az égetést ismét temetkezési szokás váltotta föl.)

A római sírok vizsgálatánál azon körülményt is kell szem előtt tartanunk, hogy minden római sírban, akár elégetett, akár eltemetett holtak mellett Charonnak a túlvilági révésznek fizetendő, s a sír korát igazoló fillérnek (obolus), vagy más majd egy, majd több római éremnek is kell előfordulni. Ezeket itt elmulaszták keresgélni, hol minden apróbb régiségdarab, annyi ásó, kapa s csákány alatt a földtömegbe vegyült, eltöredezett és a töltésre hányatott. Az így elrombolt sírokból ki nem tanulhatjuk ugyan többé a tétényi sírok alkatát, szerkezetét és korát; de mivel a munkások, mint a helyszín mutatja, még most is a temetőhelyek területén dolgoznak: nagy valószínűség szól a mellett, hogy még akadnak majd sírokra, melyekre nézve abban egyeztünk meg, hogy az ezután találandó sírok szét ne bontassanak, hanem körülárkolva s minden oldalról az iszaptól megtisztogatva, épségben maradjanak mindaddig, míg általunk hiven lerajzolja, megvizsgálva s kikutatva nem lesznek.

Négy hét múlva hozták hírül, hogy két bontatlan sír áll, rövid ideig rendelkezésünkre, s legott 1859. évi jan. 11-kén indultam el Varsányi Jánossal Téténybe, melynek római neve Tautantum ¹⁾ hol már azelőtt is számos kőkoporsó, emlékkő s régiségdarab került napfényre, de mindenkor kiméletlen kezekre.

Már ránk borult a hideg éj, mire oda értünk, hol az izetlen fogadóba szálltunk, hol csak az esett jól, hogy Klein mérnök, kevés idő múlva vendégszerető lakába hivatott és magyar nejével nyájasan fogadott bennünket.

Korán reggel Kubinyi Ferencz és Geduly Ferencz érkeztek váratlanul nyugalmas éjjeli tanyánkra, s együtt mentünk ki a sírok helyszínére, hogy lássuk: miféle alkatúak az itteni sírok? Az erős hideg szél kissé lehangotha mindnyájunk kedélyét, szemeink közzé hordván mindünnen a föltúrt homokot. A két sír nem volt messze egymástól, mindkettő mélyen beiszapolva, mely körülmény oda mutat, hogy e vidék a közel hullámozó Duna áradásainak és iszapoló apadásainak volt kitéve.

¹⁾ Schoenwisner, In Romanorum iter per Pannoniae ripam Comment. geog. II. 233 seg.

Az első sír I. tábla 1. alatt van lerajzolva, oldalai egymás mellé állított horgas szélű nagy téglákból rakattak, az egész sírt három darab faragott mészkő borítá, ezek elhengerítése után láttuk, hogy a sír belseje üledékfölddel van megtöltve. E vigyázva kikapargatott üledékföld alatt a sír feneke téglával volt kirakva, hol férfi csontváz fekütt, melle körül két rézcsat tűnt elő, mindkettőnek vaspeczke elporhadt, mint azt a rézcsatokon fenmaradt vasrozsa mutatja. A csontváz jobb lábánál sárga mázos füles cserépkorsó állott. Az előfordulni szokott érem nem volt megtalálható.

A második sír I. Tábla 2. alatt van lerajzolva. Oldalai faragott nagy kövekből rakattak, az egész sírt négy faragott kő borítá, belseje üledékfölddel volt megtöltve s feneke téglákkal kirakva, hol nő csontváz fekütt, lábainál üvegedény, füles vörös agyagkorsó s ifjabb II. Constantin (317—337. Kr. ut.) római császár rézérme találtattak.

A rézérme:

Előlapja:

CONSTANTINVS IVN. NOB. C). Balra fordult borostyán koszorús feje.

Hátlapja:

GLORIA. EXERCITVS. Lovag-zászló dárdás és paizsos két vitéz között. Alúl: (— SIS.

Klein mérnök mind azon régiségeket, melyeket maga gyűjtött, mind azokat, melyek az általunk megvizsgált két sírban voltak a holtak mellé letéve, följelenté a vasuti társulat igazgatóságának, s azokat a bécsi vasuti igazgatóság rendelete szerint, 1859. évi febr. 3-kán küldé föl a m. n. Muzeumnak.

E küldemény nevezetes darabjai itt következnek:

1. Két rézcsat, melyekre az első sír csontvázán akadtunk, ezek II. Tábla 1. 2. alatt vannak természeti nagyságban lerajzolva.

2. A II. Tábla 3—10-ig alatt rajzban látható edények között nevezetes az 5. alatt lerajzolt sárga mázos füles cserépkorsó, mely az első sírban találtatott. A 9. alatt lerajzolt üveg és 10. alatt látható füles vörös agyagkorsó, a második sírban állottak.

Ez edények itt nem hamvedrek, mert a holtak nem voltak elégetve, hanem eltemetve. Ily edényekbe ételt, és italt raktak a sírokba az istenekül tartott és szent borzalommal tisztelt elhunytak lelkeinek (Manes). Az élők magok is vendégeskedtek, halotti tort tartottak a sírok fölött ¹⁾

3. Két rézérme. Egyik, mely a második sírban fordult elő, fönnebb van leírva; a másik szinte ifjabb II. Constantin (317—337. Kr. u.) római császáré.

Előlapja:

CONSTANTINVS. IVN. NOB. C. Balra fordult borostyán koszorús feje.

Hátlapja:

VOT. (V.) koszorúba foglalva, következő körirattal: CAESARVM NOSTRORVM. Alúl: Γ. SIS.

4. Sírkő be nem végzett fölirattal, ez II. Táblán 11 alatt van lerajzolva.

5. A II. Tábla 12 alatt rajzban látható kő, nő szerencsét (Fortuna muliebris) állít elő; mert a rómaiknál többféle Fortunák voltak. Az itt domborzatban személyesített Szerencse, jobbjaiban az emberek sorsát intézgető kormánypálczáat tart, baljával kereket hengerít.

6. II. Tábla 13. alatt sírkő töredék felső részének rajza látható.

7. Több ily sírkőtöredék és horgas téglá, melyekből az elrombolt egyes sírok oldalai, és födelei rakattak.

¹⁾ Joh. Hoffmann, Dissertatio Historica de epulo ferali veterum. Lipsiae, 1693. H.

E sírkőtöredékek és horgas téglák kétségtelenül régiebbek az általunk megvizsgált két sírnál; mert a sírokban maguknál a síroknál régibb műdarabok és érmek fordulhatnak ugyan elő, de a síroknál utóbbiak mint azokhoz tartozók nem. Az ez alkalommal fölfedezett tétényi sírok szegényebb emberek sírjai, melyekben az elhunytak életében kedves ékszerek és házi eszközök nem találtattak. Ifjabb II. Constantin föntebb leírt rézérmei bizonyítják, hogy e sírok a IV. század első felében rakattak az előbb talált régibb sírkövek töredékeiből.

Föntebb mondatott, hogy Tétény területén az előtt is, nem csak sírköveket, hanem kőkoporsókat is találtak, melyekben ékszerek és házi eszközök szoktak előfordulni; mert kőkoporsót (sarcophag) csak tehetősb elhunytak készíthettek. Azon kőkoporsós mely a tétényi kastély udvarának alsó kapuja mellett hever, régen ismeretes. Tétényből hoztam 1847. évi sept. 19-kén az itt II. Tábla 14. alatt látható kőkoporsó rajzát, mely teljes épségű kőkoporsó akkor kútválunak használtatott. Fölirata így olvasandó:

Aureliae Candidae defunctae, quae vixit annos XXV. Septimius Priscus eque, Legionis I. adiutricis, coniugi carissime faciendum curavit.

A tétényi vasutvonal készítésénél Glatter Alajos Pest megyei főorvos is megfordult, onnan egy kaponyát hozott, mely meghatározás végett Bécsbe küldeték, honnan az, a mi szokatlan, az építészeti igazgatóság útján került a m. n. Muzeumba oly vélemény mellett, hogy ez 40 évnél idősb római fajhoz (race) tartozó nőnek kaponyája, és mivel azon halottaknál, kiknek szájába réz obulus tétetett, az alsó állkapocs zöld rozsdával van megfuttatva, a mi e kaponyánál hiányzik: innen nem következik ugyan, de gyanítható, hogy e római nő keresztény lehetett. Eddig a vélemény.

Hogy a kaponya a római fajhoz tartozó nőnek kaponyája, azt bajos indokolni, miután a rómaiak, mint tudjuk, több fajú népekből keveredett nemzet. A tapasztalás nem igazolja a régi írók azon szabályát, mely szerint a túlvilági révésznek Charonnak fizetendő réz obulus vagy triens az elhunytak szájába tétetik, és hogy Charon saját kezével vette ki a halottak szájából a neki járó révfillért.¹⁾

A hajdani Aquincum, most Ó-Buda területén 1848. évi octob. 19. ástuk ki azon római sirt, melyet az aszódi pogány sírokkal együtt ismertettem meg; ebben a holt test el volt égetve s idősb Faustina († 141. Kr. ut.) rézérme cserép hamvvederben tűnt elő. A tétényi II. sírban, ifjabb II. Constantin rézérme a csontváz lábainál volt letéve. Láttam római sirt, melyben annyi római rézérem volt két csontváz mellett, hogy azok nehezen férnének két ember szájába.

A római s más sírok külseje s belseje élénken tüntetik elő: gazdag, közép sorsú, vagy szegény volt-e az elhunyt életében; mert mind azon ékszereket, eszközöket, edényeket, és kincseket, melyekben a megholt életében leginkább gyönyörködék, sírjába rakták és temették; mivel ezek vele mintegy együtt éltek, melyekhez minden gondolata, érzelme s élete volt kötve.

A római törvény rendeli ugyan: Ékszereket és más efféléket nem kell a holttestekkel eltemetni²⁾; de ez egyszerű tilalom a terjedékeny balhiedelmű szokást ki nem írthatá.

Stilicho a római hadsereg főparancsnoka, I. Theodosius (379—395. Kr. ut.) császár unokahugát birta nőül, kivel két leányt nemzett, egyiket Honorius, I. Theodosius fia, utóbb (395—423. Kr. ut.) császár jegyezte el magának, ennek mint eljegyzettnek

¹⁾ Jacobi Gutherii, De jure Manium. Lipsiae, 1671. 8. pag. 104.

²⁾ L. 14. §. 5. ff. de relig. et sumpt. funerum.

elhúnytával, a másikkal lépett jegybe; de ez szinte férjhez menetele előtt hagyá el a világot. E két nővér-arának tömérdek ékszerrel és kincscsel megrakott sirját, Rómában a XVI. század első felében fedezték föl ¹⁾.

Hazánk területén Szombathelyen 1819 és 1820. években akadtak legtöbb római sirra, melyekben talált műemlékekből Farkas László és Petrédy Antal egész gyűjteményeket állítottak. Farkas László gyűjteményét az 1847. évi január 13-kán elhúnyt cs. k. főherceg József, az ország nádora s a m. n. Muzeum törvényes pártfogója vette meg ez intézetnek ²⁾, oda került Petrédy Antal gyűjteménye is, ezt herceg Batthány Fülöp szerze meg és a m. n. Muzeumnak ajándékozta ³⁾.

A régiségvizsgálók hosszas tapasztalás után tudják, hogy a sírok ásatásánál főfeladat: minden egyes sírnak szerkezetét, összes tartalmát és korát kikutatni, s a mit lehet rajzban is előttüntetni. Oly gyűjtemény, melyben a vétel útján szerzett, akár helyben talált, akár vidékről hozott; de biztosabb eladás reményében nevezetes személyhez, vagy érdekes helyhez kötött műdarabok össze vannak vegyítve, tudományos kincsül nem tekinthető.

Az 1853 évben Fejér vármegyében, Vereb helység területén talált nagy érdekű pogány sírban, magyar lovag volt paripástól diszesen eltemetve. Az itt elporlott csontváz mellén XII. ezüst érem találtatott, miről máskor bővebben szólottunk. E nagy ritkaságu sírhelyre, jelenleg szerény faragott kőre vésett rövid fölirat emlékezteti az arra utazókat.

Lucianus, mintegy 180. évben Kr. ut. a gyászról irt Satyrájában, gúnyolja azon görög és római szokást, hogy a házhoz tartozó halottnak először is fillért tesznek szájába annak kifizetésére, a ki, lelkét a túlvilágra szállítja.

Az első keresztények azért tettek érmeket a vértanuk sirjaiba, hogy az utókor azok köriratából kitanulhassa: melyik császár ildözése alatt szenvedtek vértanúságot.

Tenzel Vilmos éremtudós, ki drezdai magányában 1707-ben szűnt meg élni, írja, hogy egy akkor kiásott ép kaponyát hoztak neki, melyből két lemezérmét (bracteati) kapargatott ki, mind a kettő Landsberg város érme volt, milyeneket Appel és Welzl irnak le. Ezek kétségkívül az elhúnytak szájában voltak. Szintén a drezdai temetőben, a sirások egy prágai garast és két, nem régi szász érmet találtak a csontvázak szájában. ⁴⁾

Az izraelita temetőkben, melyeket a sírkövekről könnyű megismerni, a néhány század előtt eltemetett holtak kaponyáiban aranyokat találtak.

¹⁾ Joan. Henrici Cohausen, Ossilegium Historico-Physicum. Vredene, 1714. 4. pag. 45.

²⁾ Tud. Gyűjt. 1823. XI.

³⁾ Bitnitz Lajos, a Szombathelyen felásott római régiségekről. Pesten, 1829. 8.

⁴⁾ Seyffert, De nummis in ore defunctorum repertis. Lipsiae, 1709. 4. pag. 8.